Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, *ISSN 2224-9257*
Filologiya məsələləri № 6, 2026
Səh. 417-422

https://doi.org/10.62837/2026.7.417

TƏRANƏ CAVADOVA
AMEA Məhəmməd Füzuli adına
Əlyazmalar İnstitutu
teranecavadova062@gmail.com
İstiqlaliyyət, 26

ŞİFAHİ XALQ SƏNƏTİNİN GÖRKƏMLİ NÜMAYƏNDƏSİ DƏDƏ ƏLƏSGƏR HAQQINDA

Açar sözlər: Aşıq Ələsgər, aşıq, şeir, xalq yaradıcılığı, aşıq poeziyası, janr.

Xülasə

Aşıq Ələsgər 1821-ci ildə İrəvan xanlığının Göycə mahalının Agkilsə kəndində anadan olmuşdur. Dülgər işləyən atası Əliməmməd həmçinin gəraylı, qoşma və bayatıları ilə tanınmışdır. Aşıq Ələsgər ailənin ən böyük övladı olmuş və maddi çətinliklər səbəbindən 14 yaşından etibarən varlı torpaq sahibi Kərbəlayı Qurbanın fermasında işləməyə başlamışdır. Uşaqlığını Ağkilsə kəndində keçirmiş və təhsil ala bilməmişdir. Ailə mühitinin və atasının yaradıcılığının Ələsgərə böyük təsiri olmuşdur. O, işaqlıqdan güclü yaddaşı və hekayə danışma bacarığı ilə seçildiyi üçün kəndində keçirilən tədbirlərin əksəriyyətində iştirak etmişdir. O, həmin dövrün aşıq dastanlarınınm çoxunu yadda saxlaya bilmişdir. Aşıq Ələsgərin ustadı Aşıq Alı olmuşdur. Uzunmüddətli hazırlıqdan sonra Ələsgər doğma kəndindəki toy mərasimində ustadı ilə deyişmədə qalib gəlmiş və bu hadisə onun Göyçə mahalı və qonşu bölgələrdə tanınmasına səbəb olmuşdur. Bununla o, İrəvan, Naxçıvan, Qazax, Qarabağ, Cavanşir, Gəncə və Kəlbəcər bölgələrində keçirilən bir çox vacib toy mərasimlərində fəal iştirak etmişdir. Ələsgər qonşu diyarlarda - Türkiyə, İran və Dağıstanda da məşhurluq qazanmışdır. 1918-1919-cu illərdə erməni silahlı birləşmələrinin təcavüzünə məruz qalan Ələsgər doğma torpaqlarını tərk edərək Kəlbəcərə, sonra isə Tərtərə köçmüşdür,1921-ci ildə Ağkilsəyə qayıtmış və ömrünün sonuna qədər burada yaşamışdır. Dədə aşıq 7 mart 1926-cı ildə Ağkilsədə vəfat etmişdir.

Giriş

Aşıq Ələsgər – XIX və XX əsrlərin ən görkəmli Azərbaycan aşıqlarından biri, saz və söz sənətinin əvəzsiz nümayəndəsidir. Onun həyatı, yaradıcılığı və təsiri yalnız yaşadığı zamanın deyil, bütöv bir xalqın ədəbi-mədəni yaddaşının ayrılmaz parçasıdır. Ələsgər Alməmməd oğlu 1821-ci ildə İrəvan xanlığının Ağkilsə kəndində dünyaya göz açıb və 105 illik ömrünün sonunadək saz və sözün müqəddəs yükünü öz çiyinlərində daşıyıb. Çətin, qarma-qarışıq tarixi şəraitdə yaşasa da, Ələsgər Azərbaycan aşıq sənətinin klassiki kimi tanınıb, bütün Zaqafqaziya və Anadolu aşıq məktəbinin inkişafında müstəsna rol oynayıb. Onun yaradıcılığı xalqın dərdini, sevincini, ümid və arzusunu özündə ehtiva edir. Aşıq Ələsgərin ustadlığı, insanpərvərliyi, ədəbi irsi zaman-zaman ədəbiyyatşünaslar, tədqiqatçılar və aşıqlar

tərəfindən böyük maraqla araşdırılıb və bu gün də öz aktuallığını qorumaqdadır. Onun yaratdığı poetik obrazlar, bənzətmələr, hikmətlər və aşiqanə duyğular xalq ruhunun güzgüsü, milli kimliyin ifadəsi kimi qalır. Dahi sənətkar 1821-ci ildə Ağkilsə kəndində, sadə kəndli ailəsində doğulub. Uşaqlıq illəri yoxsulluq və əziyyət içində keçib, erkən yaşlarından ailəsinə kömək etməyə vadar olub. Onun ilk müəllimi atasının dostu, dövrün tanınmış aşıqlarından biri olan Aşıq Alı sayılır. Kiçik yaşlarından saz çalmağa, şeir yazmağa maraq göstərən Ələsgər kənd həyatının, təbiətin və insan münasibətlərinin dərinliklərini kiçik yaşlardan hiss ediridi. Qısa müddətdə öz qabiliyyəti və fitri istedadı ilə diqqət çəkdi. Onun aşıq məktəbi rəsmi deyil, xalq arasında formalaşmışdı. Ələsgər gənc yaşlarından ustad aşıqların yanında olur, onların sənətindən bəhrələnir, sazın və sözün incəliklərini dərindən öyrənirdi. 1830-1840-cı illərdə artıq bölgədə tanınmış aşıq kimi hörmət qazanmışdı.

Əsas mətn

Aşıq Ələsgər klassik aşıq poeziyasının demək olar ki, bütün janrlarında qələmini sınamış, dastan, qoşma, gəraylı, divani, təcnis, müxəmməs və s. kimi formalarda yaradan söz sahibidir. Onun şeirlərində xalq ruhunun, məişət və təbiət təsvirlərinin, insani duyğuların, məhəbbət və hikmətin ən gözəl nümunələri yer alır. Ələsgərin lirik və epik şeirlərində təbiət, vətən, sevgi, insanlıq, ədalət, haqqa sədaqət əsas mövzular təşkil edir. O, şeir və mahnılarında bəzən acı, bəzən yumor, bəzən də fəlsəfi fikirlər, xalq hikmətləri, atalar sözləri, el bayatılarından məharətlə istifadə edib. Ələsgər saz və söz sənətində sadəliyi, dərinliyi və səmimiliyi ilə seçilib, klassik şeirin estetik meyarlarını aşıq yaradıcılığına uğurla tətbiq edib.

Sosial və tarixi şəraitdə Aşıq Ələsgərin rolundan danışdıqda qeyd etmək lazımdır ki, XIX əsrin ikinci yarısı və XX əsrin əvvəlləri Azərbaycanın çətin və mürəkkəb dövrü idi. İctimai-siyasi dəyişikliklər, feodal müharibələri, köçkünlük, əhalinin sosial vəziyyəti aşıqların yaradıcılığında, o cümlədən Ələsgərin poeziyasında öz əksini tapırdı. O, dövrünün bütün ağır, faciəvi hadisələrini, xalqın dərdini, ədalətsizliyi şeirlərində, dastanlarında cəsarətlə tənqid etmişdi. Ələsgərin yaradıcılığında həm ictimai fəallıq, həm də humanizm, insanlar arasında dostluq, sülh, ədalət ideyası xüsusi yer tutur. Onun yaradıcılığı təkcə Azərbaycan deyil, qonşu ölkələrin də folklorunda, ədəbi-bədii mühitində böyük iz qoyub.

Bu qədər kamil, zəngin bilik sahibi olan və heç bir sual qarşısında aciz qalmayan Dədə Ələsgər çox təvazökar imiş. Onun: “Şəyirdlikdə can çürütdüm, hərgiz ustad olmadım”, yaxud da “Yazıq Ələsgərəm, azdı kamalım; Vacibdi ki, bir ustaddan dərs alım” deməsi, əslində, sənətkarın ustadlar ustadı olmasını təsdiq etmirmi?! Amma biri ilə qarşılaşanda, deyişmə meydanına çıxanda o, rəcəz oxuyur, necə qüdrət sahibi olduğunu açıq şəkildə söyləyir:

Hər kəs sərdən keçib, mərdü-mərdana,
Baş qoysun bu yolda, meydana gəlsin.
Dərya dilim dalğa vurdu, bulandı,

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, ISSN 2224-9257
Filologiya məsələləri № 6, 2026
Səh. 417-422

Qərq olmaq istəyən ümmana, gəlsin! (7,128).

Görkəmli ədibimiz, dahi şair Səməd Vurğun Dədə Ələsgər yaradıclığına heyrətinin belə bildirmişdir: "Hansı mövzuya əl atıram, hansı daşı qaldırıram altında Dədə Ələsgərdən nişanə görürəm". (3.5) Məktəb-mədrəsə təhsili almadan dünyəvi elmlərlə bərabər İslamı da dərindən bilən Aşıq öz yaradıcılığında dini mövzulara da genişun yer ayırıb. Qısacası, xalq həmişə onun əsərlərinə və istedadına İlahidən gələn bir hədiyyə kimi baxıb. Onun böyük sənətkar kimi formalaşmasında, aşıq şeirinin yüksək mövqelərinə çatmasında yalnız böyüyüb boya-başa çatdığı Göycə xalq ədəbi mühiti deyil, eyni zamanda Göycə aşıq məktəbinin tanınmış siması, istedadlı sələfi və ustadı Aşıq Alıdan uzun illər dərs alması da misilsiz rola malikdir. Yaşadığı mühit və eyni zamanda Aşıq Alı kimi bir sənətkardan qiymətli dərs alması, həmçinin özünün qeyri-adi istedadı Ələsgərin bənzərsiz və yaddaqalan şeirlərin yaranmasına vəsilə olmuş, xələflərinin yaradıcılığına dəyərli dərəcədə təsir etmiş, Dədə Ələsgər məktəbi meydana gəlmişdir.

Aşıq Ələsgərin poetik dili və sənətkarlıq xüsusiyyətləri dedikdə, Aşıq Ələsgər zəngin leksik tərzdə , xalq dilinə və məcazlarına bələdliyi, səs və ritm hissi, obrazlı və təsirli danışıq üslubu ilə seçilirdi. Onun şeirlərində məcazlar, təşbehlər, xalq hikmətləri, atalar sözləri, sarkazm və yumor bir-birinə vəhdət təşkil edir. Ələsgər həm də klassik şeirin qaydalarına riayət etmiş, lakin bəzən xalq danışıq dilinin üslubunu ustalıqla qoruyub. Saz çalğısı və şeiriyyət bir-birini tamamlayır, aşıq sənətinin poetik enerjisini, ruhunu formalaşdırırdı. Onun lirikası səmimi və təsirlidir, bədii təsvirləri isə insan ruhuna yaxın, anlaşılır və dərin mənalıdır.

Ələsgər və aşıq şeirinin inkişafından söz açanda qeyd etmək vacibdir ki, aşığın yaradıcılığı təkcə xüsusi istedadın deyil, həm də milli aşıq ənənəsinin zənginliyinin göstəricisidir. O, ustad-şagird məktəbinin yaşaması, aşıq poeziyasının janr və mövzu zənginliyinin qorunması üçün misilsiz işlər görüb. Ələsgərin minlərlə şeiri, onlarla dastanı, yüzlərlə səsi hələ də xalq arasında yaşamaqdadır. O, özündən sonra gələn aşıqlara, şairlərə, söz ustadlarına örnək olmuş, bir çox aşıq məktəbinin formalaşmasına təkan verib. Təkcə Azərbaycan deyil, Türkiyə, Gürcüstan, Ermənistan və İran aşıq poeziyasında da Ələsgər nüfuzu hiss olunur.

Ələsgər irsinin tədqiqi və toplanması dedikdə qeyd etmək yerinə düşər ki, sənətkarın irsi XX əsrdə folklorşünaslar və tədqiqatçılar tərəfindən toplanmağa başlanıb. Onun şeirləri, dastanları, qoşmaları və gəraylıları Azərbaycan EA Folklor İnstitutu, Milli Elmlər Akademiyası və müxtəlif ədəbi qurumlar tərəfindən dəfələrlə nəşr edilib. Xalq arasında Aşıq Ələsgərə həsr olunmuş məclislər, yubileylər, aşıq festivalları keçirilir, onun yaradıcılığı məktəblərdə, universitetlərdə dərs kimi tədris olunur. Ələsgərin bəzi şeirləri isə xalq arasında müxtəlif versiyalarda səslənir, yeni nəsil aşıqlar onun yaradıcılığını yaşadır. Onun xalqımızın mədəniyyətindəki rolundan söhbət açanda mütləq şəkildə söyləməliyik ki, Aşıq Ələsgər Azərbaycan ədəbiyyatının və mədəniyyətinin ayrılmaz simvoludur. Onun şeirləri, dastanları,

musiqisi milli özünüdərkin, milli ruhun, azadlıq və insanpərvərlik ideallarının daşıyıcısıdır. Ələsgər adına məktəblər, mədəniyyət evləri, aşıq dərnəkləri, musiqi festivalları yaradılıb. Azərbaycan ədəbiyyatında və musiqisində onun təsiri çox genişdir. Müasir dövrdə də Aşıq Ələsgər milli kimliyin, aşıq poeziyasının klassik nümunəsi kimi hörmətlə anılır. (2.45).

Ələsgərin şeirlərindən nümunələr və əsas mövzulardan danışdıqda onu vurğulayaq ki, Aşıq Ələsgərin şeirlərində vətənə məhəbbət, təbiətə vurğunluq, insan duyğuları, məhəbbət, ayrılıq, həyatın mənası, insan taleyi, dostluq, ədalət və haqqa bağlılıq əsas yer tutur. Onun "Gedək bir dağa", "Baxdım bulaq başına", "Sənsiz yaşamaq olmur", "Çıxdım Səngər dağından", "Elə bil ki, sən varsan" kimi qoşmaları Azərbaycan aşıq poeziyasının zirvələri sayılır. Ələsgərin hər bir şeiri xalq dilinin saf və səmimi ahəngində, musiqili, canlı və ruhvericidir.

Nəticə

Aşıq Ələsgərin xalqa miras qoyduğu irsi həqiqətən əvəzsizdir. Müasir dövrdə də Aşıq Ələsgərin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbi prosesisndə və musiqi aləmində yenidən dəyərləndirirlir, xalq arasında onun şeirləri səsləndirilir, aşıqların repertuarında əhəmiyyətli yer tutur. Ələsgər irsi milli-mənəvi dəyərlərin qorunması, gənc nəslin tərbiyəsi, ədəbi-bədii zövqün formalaşması üçün vacib nümunə kimi dəyərləndirilir. Aşıq Ələsgərin həyat və yaradıcılığı milli yaddaşın, xalqın ruhunun daşıyıcısı olaraq gələcək nəsillərə çatdırılır. Aşıq Ələsgər Azərbaycan aşıq sənətinin klassikidir. Onun həyatı, sənəti və irsi bir xalqın ruhunun, təbiətinin, tarixi taleyinin güzgüsüdür. Ələsgər yalnız bir saz ustası, şair və sənətkar deyil, həm də Azərbaycan xalqının milli özünüdərk, azadlıq, humanizm və bədii zənginlik ənənələrinin simvoludur. Onun yaradıcılığı, poetik düşüncə tərzi, sənətkar mövqeyi həm klassik, həm də müasir dövr üçün əbədi örnək olaraq qalır. Ələsgər irsi həmişəyaşar, ölməz və daim canlıdır. 1972-ci ildə Aşıq Ələsgərin anadan olmasının 150 illiyi qeyd edilmiş, onun Basarkeçər rayonunun Agkilsə kəndindəki qəbrinin üzərində əzəmətli abidə ucaldılmışdır. Lakin azərbaycanlıların Qərbi Azərbaycandakı torpaqlarımızdan kütləvi deportasiyasından sonra ermənilər tərəfindən Aşıq Ələsgərin qəbri və qəbirüstü abidəsi dağıdılmışdır. Müasir dövrdə də Aşıq Ələsgərin yaradıcılığı yüksək qiymətləndirilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30 noyabr 2021-ci il tarixli Sərəncamına əsasən Aşıq Ələsgərin Bakıda abidəsi ucaldılmış və 2024-cü il sentyabrın 30-da həmin abidənin açılış mərasimi baş tutmuşdur. Bu il 2026-cı il Dədə Ələsgərin anadan olmasının 205 illiyi Respublikanın bir çox təhsil ocaqlarında və mədəniyyət mərkəzlərində təntənəli şəkildə qeyd edilməkdədir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. *Aşıq Ələsgər. Bütün əsərləri. Tərtib edəni və redaktoru Qabil Zimistanoğlu. 504 səh. Bakı-2014. "OL" MMC.*

2. Aşıq Ələsgər. Bakı, "Elm və təhsil", 2012. 280 səh. (Tərtib edəni və nəşrə hazırlayanı: Musa Nəbioğlu)
3. "Aşıq Ələsgər-150". Məmmədhüseyn Təhmasib. Seçilmiş əsərləri. 2 cilddə. I cild. Bakı: Mütərcim, 2010. — səh. 318–327.
4. Aşıq Ələsgər. (Əsərlıəri, dastan – rəvayətlər, xatirələr) (toplayıb tərtib edəni İ. Ələsgər).. Bakı: Şərq-Qərb, 1999, 578 s.
5. *Aşıq Ələsgər. AMEA Foklor İnstitutu. 584 səh. Bakı - 2021. Elm və Təhsil.*
6. *Aşıq Ələsgər. E.Əlibəyzadə. Bakı: Elm, 1971.*
7. *Aşıq Ələsgər. Bakı: Yazıçı-1988.*

Тарана Джавадова
Института Рукописей имени
Мухаммеда Физули Национальной
Академии наук Азербайджана

ДЕДЕ АЛЕСГАР, ВИДНОЙ ПРЕДСТАВИТЕЛЬ УСТНОГО НАРОДНОГО ИСКУССТВА

Ключевые слова*: Ашуг Аласгар, ашуг, поэзия, народное искусство, поэзия ашуг, жанр.*

Резюме

Ашик Аласгар родился в 1821 году в деревне Агкилса, округ Гойджа, Ираванского ханства. Его отец, Алимаммад, работавший плотником, был также известен своими гарайли, гошма и баяти. Ашик Аласгар был старшим ребенком в семье, и из-за финансовых трудностей в возрасте 14 лет он начал работать на ферме богатого землевладельца Карбалайи Гурбана. Он провел детство в деревне Агкилса и не смог получить образование.

Семейная обстановка и творческий потенциал отца оказали большое влияние на Аласгара. Благодаря отличной памяти и умению рассказывать истории, он участвовал в большинстве событий, проходивших в его деревне. Он смог запомнить большинство эпосов Ашика того периода.

Учителем Ашика Аласгара был Ашик Али. После долгой подготовки Аласгар одержал победу в поединке со своим господином на свадебной церемонии в родном селе, и это событие прославило его в Гойджийском районе и соседних областях. Так, он активно участвовал во многих важных свадебных церемониях, проходивших в Ираванской, Нахчыванской, Газахской, Карабахской, Джаванширской, Гянджийской и Кельбаджарской областях. Аласгар также снискал славу в соседних странах — Турции, Иране и Дагестане. В 1918-1919 годах Аласгар, подвергшийся агрессии со стороны армянских вооруженных сил, покинул родину и переехал в Кельбаджар, а

затем в Тартар, вернулся в Агкильсу в 1921 году и прожил здесь до конца своей жизни. Деде ашуг умер в Агкильсе 7 марта 1926 года.

Tarana Cavadova
Institute of Manuscripts named after Muhammad Fuzuli of ANAS

ABOUT DEDE ALEGAR, A PROMINENT REPRESENTATIVE OF ORAL FOLK ART

Keywords: Ashug Alasgar, ashug, poetry, folk art, ashug poetry, genre.

SUMMARY

Ashiq Alasgar was born in 1821 in the village of Agkilsa, Goyja district, Iravan Khanate. His father, Alimammad, who worked as a carpenter, was also known for his garayli, goshma and bayati. Ashiq Alasgar was the eldest child in the family and due to financial difficulties, he started working on the farm of the wealthy landowner Karbalayi Gurban at the age of 14. He spent his childhood in the village of Afkilsa and was not able to receive an education.

The family environment and his father's creativity had a great influence on Alasgar. Since he was distinguished by his strong memory and storytelling skills, he participated in most of the events held in his village. He was able to memorize most of the ashiq epics of that period.

Ashiq Alasgar's master was Ashiq Ali. After a long period of preparation, Alasgar won a duel with his master at a wedding ceremony in his native village, and this event made him famous in the Goyja district and neighboring regions. Thus, he actively participated in many important wedding ceremonies held in the regions of Iravan, Nakhchivan, Gazakh, Karabakh, Javanshir, Ganja and Kalbajar. Alasgar also gained fame in neighboring lands - Turkey, Iran and Dagestan. In 1918-1919, Alasgar, who was subjected to aggression by Armenian armed forces, left his native lands and moved to Kalbajar, and then to Tartar, returned to Agkilsa in 1921 and lived here until the end of his life. Dede ashug died in Agkilsa on March 7, 1926.

Rəyçi: Fil.ü.f.d., Samirə Əliyeva